

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

**КАФЕДРА ЕКОНОМІЧНОЇ КІБЕРНЕТИКИ ТА
ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ**

«ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ЕКОНОМІЦІ І УПРАВЛІННІ»

ЗБІРНИК НАУКОВИХ СТУДЕНТСЬКИХ ПРАЦЬ

ВИПУСК 5

**Одеса
2023**

СУБСИДІЇ ТА ДОТАЦІЇ МАЛОМУ БІЗНЕСУ ВІД ДЕРЖАВИ

Зиріна Н. М.,¹ Гострик О. М.²

1 – студентка 4 курсу 410 гр., факультет економіки та управління підприємництвом,
2 – канд. екон. наук, професор, кафедра економічної кібернетики та інформаційних технологій
Одеський національний економічний університет, м. Одеса

АНОТАЦІЇ

Зиріна Н. М., Гострик О. М. Субсидії та дотації малому бізнесу від держави. В статті досліджено механізм застосування субсидій та дотацій в Україні та закордоном. Зіставлено методи фінансування підприємств у різних країнах. Зокрема розглянуті питання фінансування аграрного сектору. На основі зарубіжного досвіду виявлено проблеми української економіки, що потребують вирішення на основі вдосконалення системи субсидування та дотування українського бізнесу.
Ключові слова: субсидія, дотація, бізнес, аграрний сектор, інновації.

Zyrina N., Hostryk A. Subsidies and grants to small businesses from the state. The article explores the mechanism for the use of subsidies and subsidies in Ukraine and abroad. The methods of financing enterprises in different countries are compared. In particular, the issues of financing the agricultural sector were considered. On the basis of foreign experience, problems of the Ukrainian economy have been identified that require solutions based on the improvement of the system of subsidizing and subsidizing Ukrainian business.
Keywords: subsidy, grant, business, agricultural sector, innovation.

Зиріна Н. М., Гострик О. М. Субсидії та дотації малому бізнесу від держави. Інформаційні технології в економіці і управлінні : зб. наук. студ. праць. Одеса : ОНЕУ, 2023. Вип. 5. С. 65–72.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Мале підприємництво є інструментом прискорення економічного зростання країни, робить вагомий внесок у забезпечення соціальної стабільності, підвищення зайнятості населення та розвиток інноваційних технологій. Попри це, такі підприємства стикаються з багатьма проблемами, які змушені вирішувати самостійно без належної підтримки з боку держави. Оскільки малий бізнес виконує важливу роль у господарському розвитку країни, державна підтримка таких підприємств дуже необхідна. Особливо актуальним це питання постає в сьогоденних реаліях соціально-економічного розвитку країни, коли доводиться вести бізнес в умовах війни, що виводить на перший план не прибутковість, а виживання підприємств.

Аналіз досліджень і публікацій останніх років. Питанню дотацій та субсидій в малому підприємництві значну увагу приділено в наукових роботах: Н. Сментини, І. Маленької, М. Кальченко, Н. Крупіної, Т. Гончарука, О. Саліхова, О. Курченко, В. Улас та ін. Проте недостатньо уваги приділено розробці методів удосконалення української системи субсидування та дотування на основі досвіду інших країн.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. В Україні велика увага приділяється фінансуванню агросектору. В кризових ситуаціях (пандемія, війна) виплату могли отримати усі категорії малого підприємництва.

Мета статті. Метою статті є визначення понять «субсидія» та «дотація», дослідження механізмів застосування субсидій та дотацій в Україні та закордоном, пошук недоліків у вітчизняній системі субсидування та дотування, окреслення способів її покращення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Субсидія – це виплата державою коштів підприємствам, населенню або певному регіону з метою розв'язання фінансових проблем. Джерелом усіх видів субсидій в Україні є централізований державний бюджет. Для цього виділяється загальний фонд субсидій, розподілом якого займається Кабінет Міністрів України.

Дотація – це виплата державою коштів виробникам у якості компенсації за втручання у процес ціноутворення. Задля нормального рівня життя і соціального захисту населення країна має забезпечувати доступний рівень цін на деякі види товарів, продукції та послуг (харчові продукти першої необхідності, життєво важливі лікарські засоби, певні послуги транспорту і т. ін.). Це певною мірою суперечить ринковим принципам, оскільки виробники за таких умов зазнають збитків. Тому держава застосовує механізм дотування, щоб покрити різницю між реальною ринковою ціною і відпускною ціною, встановленою державою. Також країна має допомагати фінансово підприємствам, що потрапили у складну соціально-економічну або екологічну ситуацію.

Дотаційними галузями в Україні є: вугільна промисловість; газопостачання та тваринництво [1].

Людина, що досягла 18-річного віку, перебуває на обліку в центрі зайнятості та залишається безробітною протягом місяця з причини відсутності підходящих вакансій, має право на отримання субсидії для заснування власної справи. Для цього необхідно надати до центру зайнятості відповідні документи: заяву про надання одноразової допомоги по безробіттю і бізнес-план [2].

Варто звернути увагу на можливість для отримання дотацій фермерськими господарствами. Сільськогосподарський виробник повинен подати заяву до відповідного органу за місцем свого обліку як платника податку на додану вартість для того, аби його внесли до Реєстру отримувачів бюджетної дотації. Вимоги до виробників детально розписані у Постанові Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2017 р. № 179 «Про затвердження Порядку ведення та форми Реєстру отримувачів бюджетної

дотації, а також порядку надання відповідної інформації Державною податковою службою та Державною казначейською службою».

До речі, у зв'язку з COVID-19 ФОПам, які призупинили свою діяльність, було надано можливість отримати одноразову виплату у сумі 8000 грн. Така послуга діяла протягом року [3].

Також внаслідок воєнних дій, які відбуваються сьогодні, держава в рамках програми «єПідтримка» організувала фінансову допомогу у розмірі 6500 грн, яка поширюється на усі групи ФОП і на юридичних осіб. Строк подачі заявок тривав 10 днів. Ця послуга працювала у 13 областях України, що найбільше страждають під час війни, та в м. Київ [4].

На сьогодні існує 4 спеціальні бюджетні дотації для підтримки галузі тваринництва та перероблення сільськогосподарської продукції: за наявності бджолосімії; за утримання кізочок, козематок, ярок, вівцематок; за приріст поголів'я корів власного відтворення; за утримання корів усіх напрямів продуктивності.

З рис. 1 видно, що на 2020 рік розмір бюджету Фонду для надання субсидій безробітним на започаткування власної справи було заплановано у сумі 386 млн грн, що більше бюджету 2019 року (82,2 млн грн) у 4,7 рази.

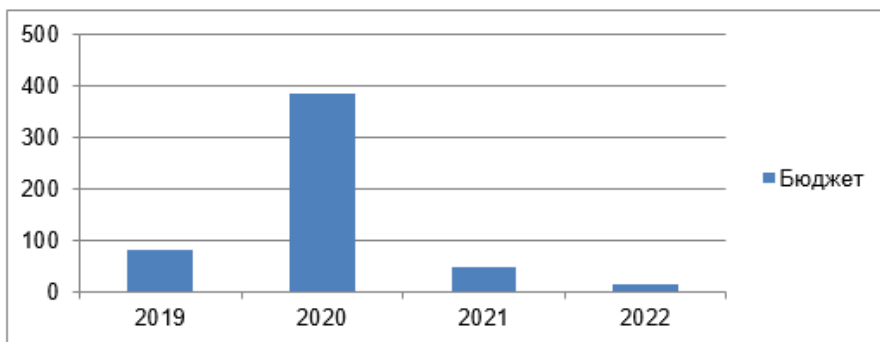

Рис. 1. Динаміка бюджету Фонду для надання субсидій безробітним на започаткування власної справи у 2019–2022 рр., млн грн

Джерело: розроблено авторами на основі [5]

Такий стрибок вгору можна пояснити приходом у 2019 році нової влади й можливого перегляду пріоритетів у державному фінансуванні. Однак, не дивлячись на заплановані цифри, розмір Фонду довелось значно скоротити через розповсюдження коронавірусної інфекції COVID-19, що детально прописано у ЗУ «Про внесення змін до Закону України «Про Державний бюджет України на 2020 рік». Зменшення бюджету для субсидування підтверджується і тим, що у 2019 році одноразову допомогу на започаткування власної справи отримали 2,4 тис. осіб, а у 2020 році – лише 678 безробітних. У 2021 і 2022 роках розмір Фонду продовжує падати (рис. 1), що також є наслідком пандемії і повномасштабної війни.

Досвід надання субсидій та дотацій за кордоном достатньо різноманітний. Прикладом особливої ролі малого підприємництва для розвитку економіки є Японія, де 40% промислового виробництва – це малий бізнес [6]. Система фінансової підтримки в цій країні функціонує за принципом зворотності, тобто найбільша допомога – для малих підприємств. Особливу увагу держава приділяє впровадженню нових технологій. Ще з 1999 р. Японія за прикладом США реалізувала програму «Система технологічних інновацій МСП», яка серед інших варіантів підтримки передбачає також субсидування технологічних інновацій [7].

До інноваційного процесу підприємців залучають і у європейських країнах. У Німеччині стимулюють бізнес за допомогою:

- субсидій за освоєння нової технології;
- дотацій для підвищення кваліфікації науково-дослідного персоналу на термін до трьох років;
- дотацій на інвестування в НДДКР;
- дотацій на наукові дослідження чи розробку нової технології;
- дотацій наукомістким підприємствам.

У Франції та Канаді організації отримують до 50% компенсації витрат на наймання наукового персоналу або науково-дослідні роботи США, окрім підтримки створення дослідних центрів малих підприємств, приділяють особливу увагу венчурному бізнесу. Національний науковий фонд США є джерелом субсидування ризикових проектів. У Фінляндії, до речі, існує аналогічний фонд – Sitra, який фінансує підприємства на початку їхньої діяльності.

Основні напрямки дотування і субсидування у Канаді – це наймання нових працівників, інноваційна діяльність, підприємці-початківці, працевлаштування людей з фізичними вадами. У країні успішно функціонує система підтримки зайнятості корінних нечисленних народів півночі (КННП). Наприклад, видача субсидій підприємцям-початківцям з часткою КННП у статутному капіталі понад 50% [8].

Окремо варто розглянути приклади фінансування аграрного сектору. Зокрема згадки заслуговує субсидування виробництва тютюну в Аргентині. У 1972 р. у країні було створено спеціальний «тютюновий» фонд. Він наповнюється шляхом стягнення 7% податку споживання тютюну. В рамках цих програм аграріям надаються дотації для придбання обладнання та матеріалів. Мета – зменшення технологічного розриву між малими та середніми фермерськими господарствами [9].

Німеччина кожного року здійснює погектарні виплати у розмірі 5 млрд євро. Вони поділяються на базові субсидії, субсидії «за екологізацію» і молодим фермерам. Дотації виплачуються, як і в більшості країн, залежно від економічної та екологічної ситуації. Наприклад, у 2018 році була засуха, внаслідок чого держава виділила аграріям допомогу у сумі 228 млн євро [9].

Такі ж погектарні виплати існують і в Польщі. Щодо тваринництва – субсидії тут надаються за кількість поголів'я. Також у поляків є вузькоспеціалізовані субсидії, направлені на окремі культури. У 2018 році це були томати, хміль, полуниця, цукровий буряк і картопля. А ще фінансується вирощування кормових культур, льону і пеньки. Не обходять у Польщі стороною і виплати молодим фермерам, субсидії для модернізації дрібних фермерських господарств. Остання надається у розмірі 15 тис. доларів, спочатку виплачується 80% на купівлю обладнання, залишок віддають пізніше – вже без обмежень у цілях витрат, але в рамках сільського господарства. У Китаї з 2017 року у 4 провінціях почав працювати проєкт заміни кукурудзи соєю. Фермери отримують погектарні виплати на вирощування сої, які в декілька разів перевищують субсидії на кукурудзу [9].

Нідерланди в основному підтримують молодих фермерів (до 41 року). За статистикою голландського агентства у них лише 5% фермерів, молодші 35 років. Тому держава вирішила «омолодити» сферу сільського господарства [9].

У Австралії склалась унікальна ситуація. Якщо більшість держав світу намагаються постійно підтримувати сільськогосподарських виробників, розробляючи різноманітні програми фінансової допомоги, то австралійці отримують дотації та субсидії тільки у випадку стихійного лиха, від якого постраждала велика кількість господарств. Це пояснюється тим, що Австралія є одним з лідерів виробництва цукру, зернових, молочних продуктів, фруктів. Пшеницю збирають майже по тонні на душу населення. Тут знаходиться 14% світової кількості овець (більш ніж 150 млн), 9% світового виробництва вовни. Тобто галузь сільського господарства розвинута дуже добре, і країна спрямовує кошти в інші сфери економіки [9].

США у 2014 році ввели новий інструмент державної допомоги – страхування ризиків. На сьогодні є 2 основні програми підтримки. «Перша – страхування від падіння цін (PLC), яка передбачає компенсації, якщо ціни на продукцію рослинництва падають нижче заздалегідь визначених рівнів. Друга – страхування сільськогосподарських ризиків (ARC). Вона забезпечує виплати фермерам в разі зменшення доходів нижче середнього по країні показника. Для розрахунків потенційних виплат фермери під час реєстрації надають дані про площу та урожайність на своїх фермах» [9].

Різноманітність видів суб'єктів малого бізнесу та інколи надто різні потреби вимагають впровадження індивідуальних підходів до державної допомоги для кожного з них. Наприклад, молодим інвестиційним підприємствам необхідний доступ до венчурного капіталу, створення інфраструктури, пряма бюджетна підтримка тощо. Підтримка фермерських господарств в сучасному світі здійснюється завдяки прямим бюджетним дотаціям, застосування яких стосовно інших суб'єктів малого бізнесу часто є недоречним. Кожна держава має не тільки розробляти заходи

підтримки на основі проблем вітчизняного підприємництва, але й аналізувати вже наявний досвід з-за кордону.

Аналізуючи закордонний досвід субсидування та дотування, можна зробити висновок, що Україні є над чим працювати. По-перше, необхідно збільшувати бюджет для виділення коштів малому бізнесу. По-друге, треба розширити коло напрямків для фінансування. Наприклад, почати підтримувати підприємства, що впроваджують нові технології, створюють науково-дослідні центри, освоюють нові види продукції. Саме введення інновацій дає бізнесу можливість ставати більш стійким, удосконалюватись, працівники й керівники розширюють свої знання, отримують новий досвід.

До речі, щодо персоналу, варто брати приклад з Канади й активно субсидувати наймання наукового персоналу. Також необхідно стимулювати компанії до працевлаштування студентів, які нещодавно закінчили виш і шукають роботу. Це молоді, перспективні спеціалісти, яким лише потрібен час, аби отримати досвід. Держава може за допомогою виплат компенсувати бізнесу витрати часу, а отже і коштів, на навчання робітників-початківців.

Сьогодні Україна перебуває у стані війни, у зв'язку з чим значна частина підприємств була перенесена з Півночі та Сходу. Після закінчення воєнних дій і стабілізації ситуації в країні, постраждалі області почнуть відбудовуватись. З боку держави буде доцільно надати допомогу підприємцям, які відкриватимуть бізнес на цих територіях.

Якщо порівняти бюджет України для аграріїв 2018 і 2022 року (рис. 2), бачимо різницю в 1,7 млрд грн. Якщо спрогнозувати бюджет до 2024 року, то можна визначити, що він досить точно описується поліномом третього ступеню, рівняння якого наведено на рис. 2. Про це свідчить значення коефіцієнту детермінації ($R^2=0,8118$).

Рис. 2. Динаміка виділення держпідтримки для агросектору з 2018 по 2022 рік в Україні, млрд грн

Джерело: розроблено авторами на основі [10]

Отже, аграрний сектор потребує збільшення виплат, як за розміром, так і за напрямком. Однак не можна робити висновок про підтримку фермерів лише на основі дотацій та субсидій. Оскільки державою передбачаються й інші види допомоги, до прикладу, компенсації сільськогосподарської техніки, здешевлення кредитів, підтримка розвитку садівництва, виноградарства та хмелярства і т. ін.

Варто запровадити систему підтримки аграріїв-початківців за принципом поступового зменшення виплат. Тобто протягом 1 року покривати фермерському господарству, скажімо, 40% витрат, 2-го – 30%, 3-го – 20% і т. д. Також можна започаткувати надання дотацій на виведення нових порід тварин і видів рослинних культур. Наразі частина оброблюваних земель постраждала внаслідок воєнних дій. Власники господарств, що потрапили під удар, як ніколи потребують фінансової допомоги.

В Україні досить успішно проходить цифровізація економіки. Тому можна спростити механізм дотування фермерів. Наприклад, надати можливість подавати заявку і документи на отримання виплат через застосунок «Дія».

Загалом поки що важко спрогнозувати подальші дії влади стосовно субсидування та дотування. Однак допомагати вітчизняному підприємництву треба вже зараз, бо малий бізнес – запорука швидкого і якісного відновлення економіки.

Висновки з даного дослідження. На основі вищевикладеного матеріалу можна зробити такі висновки. Впровадження субсидій та дотацій для малого бізнесу різних сфер діяльності – це важлива передумова створення великого середнього класу в державі. Тому що завдяки державній допомозі зростає число підприємців, збільшується число підприємств, росте кількість робочих місць, а отже динаміка безробіття йде на спад. При цьому дуже важливо коректно виявити напрямки, що найбільше потребують допомоги, і направити туди лівову частку коштів від загального бюджету субсидування і дотування.

В Україні велика увага приділяється фінансуванню агросектору. В кризових ситуаціях (пандемія, війна) виплату могли отримати усі категорії малого підприємництва. Основною проблемою у нас є малий об'єм бюджету. Також бракує допомоги у сфері інновацій. Закордонний досвід показує, що впровадження нових технологій є важливою складовою економічного розвитку держави.

Після закінчення воєнних дій країна почне відбудовуватись, відкриються нові можливості для малого підприємництва. Держава за допомогою субсидій та дотацій має сприяти відновленню і модернізації бізнесу. Це буде найкращий період для започаткування власної справи, оскільки значна частина підприємців пішла з ринку, отже з'явилися вільні ніші з низькою конкуренцією.

ЛІТЕРАТУРА

1. Державне регулювання економіки : навч. посіб. / за ред. Н. В. Сментини. Харків : «Діса плюс» 2020. 368 с.
2. Про затвердження Порядку надання допомоги по безробіттю, у тому числі одноразової її виплати для організації безробітним підприємницької діяльності: Наказ від 6 квітня 2020 р. № 537 / Верховна Рада України : сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0537-20> (дата звернення: 15.12.2022).
3. Одноразова допомога ФОПам та найманим працівникам: інструкція для отримання послуги / Дія : сайт. URL: <https://diia.gov.ua/8000> (дата звернення: 15.12.2022).
4. «Підтримка / Допомога у 6500 гривень / Виплата внаслідок війни / Портал Дія : сайт. URL: <https://guide.diia.gov.ua/view/nadannia-dopomohy-v-ramkakh-prohramy-ipedtrymka-u-zviazku-iz-vtratoiu-chastyny-zarobitnoi-platy-dokhodu-roboty-ekonomichna-diia> (дата звернення: 15.12.2022).
5. Постанови правління Фонду / Державний центр зайнятості : сайт. URL: <https://www.dcz.gov.ua/storinka/postanovy-pravlinnya-fondu> (дата звернення: 15.12.2022).
6. Гончарук Т. В. Зарубіжний досвід розвитку підприємницьких структур та можливості його використання в Україні. *Ефективна економіка* : електронне наукове фахове видання. 2017. № 9. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5772> (дата звернення: 15.12.2022).
7. Саліхова О. Б., Курченко О. О. Державна політика розбудови інноваційних стартапів в інтересах ендегенного розвитку економіки: кращі зарубіжні практики та рекомендації для України. *Український соціум*. 2020. № 4 (75). С. 57–80.
8. Хорошун В. Нужны ли аграриям госдотации? / Latifundist.com : сайт. URL: <https://latifundist.com/spetsproekt/518-nuzhny-li-agrariyam-gosdotatsii> (дата звернення: 15.12.2022).
9. Світові моделі підтримки сільського господарства / Укрінформ : сайт. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/2012230-svitovi-modeli-pidtrimki-sil'skogo-gospodarstva.html> (дата звернення: 15.12.2022).
10. Результати торгів РДН / Оператор ринку : сайт. URL: https://www.oree.com.ua/index.php/control/results_mo/DAM (дата звернення: 15.12.2022).
11. Гострик О. М. Програмні засоби бізнес-аналізу та їх застосування для оцінки розвитку бізнес-середовища. *Економіко-правові аспекти господарювання: сучасний стан, ефективність та перспективи* : матеріали VIII Міжн. наук.-практ. конф. (Одеса, 23-24 вересня 2022 р). Одеса, 2022. С. 372–373.